

LUPTA ROMÂNILOR DIN CRIȘANA PENTRU DREPTURI NAȚIONALE ÎN PRIMII ANI AI VEACULUI AL XX-LEA

Componente de o reală semnificație ale mișcării naționale a românilor din eterogena alcătuire statală dualistă austro-ungară, manifestările politice ale populației din Crișana se asociază, prin conținutul și sensul lor progresist, acțiunilor cu caracter social, tot mai numeroase și radicale la începutul secolului nostru, o mărturie concludentă în această direcție constituind-o și confruntarea violentă de la 24 aprilie 1904, din piața Aleșdului, moment important al tradițiilor revoluționare ale țărănimii din această parte a țării. De altfel, frământările sociale și cele politice ale românilor de dincoace de Carpați, determinate de politica exclusivistă și discriminatorie a guvernanților, s-au aflat într-o strinsă interdependență, fiind expresii ale unui fenomen unic, acela al apărării ființei naționale împotriva atitor in justiții și adversități. Populația satelor a reacționat la accentuarea exploatării prin diverse forme ale luptei sociale (greve de seceriș, refuzul de a plăti obligațiile impuse de moșieri și stat, intrarea în pășunile și pădurile stăpinilor, răzvrătiri individuale și conflicte deschise cu autoritățile și jandarmii), dar și prin sprijinirea fruntașilor politici naționali în demersurile lor pentru înlăturarea inegalității și a consecințelor funcționării unui sistem politic opresiv. Extinderea și consolidarea contactelor militanților pentru libertate națională și unitate cu țăranii crișeni au asigurat solidaritatea necesară combaterii politice abile a guvernelor Imperiului bicefal și pregătirii conștiințelor pentru actul istoric al unirii tuturor fiilor aceluiași neam într-o singură patrie, liberă și puternică.

Gruparea luptătorilor politici din Crișana care s-a afirmat la finele veacului precedent, ilustrată mai ales prin Partenie Cosma, Vasile Ignat, dr. Nicolae Zigre, Iosif Roman și Coriolan Pop, s-a întărit în anii de început ai acestui secol cu câțiva tineri intransigenți și de-o fermitate exemplară, cum au fost dr. Aurel Lazăr, dr. Ioan Ciordaș, Demetriu Lascu și Lucian Bolcaș, care au dinamizat — prin inițiativele lor de mare ecou în rîndurile locuitorilor — energii pînă atunci latente, au integrat străduințele politice locale frontului larg al mișcării naționale românești, al cărei principal obiectiv era emanciparea de sub dominația străină și împlinirea visului secular al unirii cu frații de peste Carpați. În calitatea sa de membru al Comitetului executiv al Partidului Național Român, dr. Aurel Lazăr a semnat apelul din septembrie 1901, prin care conducerea partidului declara că nu abandonează politica de pasivitate. În același docu-

ment se motivează ca fiind necesară încă o asemenea atitudine, care nu viza decît activitatea posibilă în parlament, deoarece în exteriorul acestuia se organizau multiple manifestări culturale și politice, care alimentau conștiința națională a locuitorilor, întreținându-se în acest fel o stare de spirit anticipată, orientată decisiv pe făgașul luptei pentru înfăptuirea statului național unitar român. De altfel, autoritățile locale semnalau o atare realitate, despre care se exprimau în cuvinte ce trădau o irepresibilă îngrijorare. Pretorul plășii Sălard afirma, în raportul din 17 ianuarie 1902, că intelectualii români (învățători și preoți) din mai multe comune „sînt în cea mai mare măsură daco-români” și că întrețin relații cu redacții ale unor ziare din România¹. Practica reprezentanților puterii de a eticheta orice exprimare a sentimentelor de unitate națională ca fiind o dovadă a faptului că este vorba de daco-români periculoși pentru liniștea internă făcea parte din arsenalul utilizat de opresori pentru a anihila militantismul maselor populare, a le reduce capacitatea ofensivă. Firește, aceste metode nu și-au dovedit eficiența, reușind doar să determine o repliere a forțelor și, nu arareori, replici polemice ale bărbaților politici care au dezvăluit — cu rigoarea și acuitatea necesară — adevăratele mobiluri ale stăpînirii. Situarea neabătută pe o poziție națională a locuitorilor români din Crișana a fost caracteristica esențială a vieții lor politice în deceniul la care ne referim cu acest prilej.

Un puternic impuls au primit acțiunile politice din Crișana în anul 1905, cînd s-a renunțat la tactica de pîn-atunci, fiind preconizată participarea la alegeri și utilizarea tribunei parlamentare pentru apărarea drepturilor naționale și lărgirea cîmpului libertăților democratice. Cu vigoare și tenacitate, conducătorii politici au făcut propagandă pentru programul național, atît prin intermediul presei și a societăților culturale, cît și cu prilejul campaniilor de alegeri, transformate în evenimente de certă rezonanță, care au contribuit la opera de educație națională și de consolidare a rezistenței la toate adversitățile zilei. Prin discursurile rostite, candidații politici ai românilor, precum și susținătorii lor, au pus în evidență obiectivele luptei pentru cauza comună, cîștigînd astfel adeziunea unor categorii largi de locuitori. În Crișana, care cunoaște între anii 1905—1910 momente de o neobișnuită efervescență politică, se inaugurează seria unor manifestări de anvergură, cum au fost adunările așa-zis „poporale”, convocate mai ales în perioada de pregătire a alegerilor, existînd un cadru quasi-legal pentru desfășurarea acestora. Astfel, în lunile octombrie și noiembrie au fost organizate adunări politice în Sinnicolau Mare, Săcădat, Husasău de Tinca, Cociuba, Ceica și Beius². Au fost prezenți în mijlocul sătenilor oamenii politici T. Mihali (președintele Clubului parlamentar al românilor), I. Russu-Șirianu, dr. Aurel Lazăr, Șt. Cicio-Pop, dr. A. Vlad, Lucian Bolcaș, dr. N. Zigre, dr. I. Ciordaș,

¹ Arhivele Statului Oradea, *fond Prefectura județului Bihor*, Inv. 25, dos. 1/1902, f. 5; 1918. *Unirea Transilvaniei cu România* (Ediția a III-a, revăzută și adăugită). Editura Politică, București, 1978, p. 279.

² Teodor Pop, *Oameni din Bihor. 1848—1918*, Oradea, 1937, p. 389—390; *Nagyvárad* (Oradea Mare), 1905, nr. 237, 276, 279 și 290.

dr. G. Cosma și dr. C. Popovici³, care au susținut cuvântări agitatorice, mobilizând locuitorii pentru a susține în alegeri candidații naționali. Adu-nările au redactat moțiuni în care pretindeau introducerea votului universal și secret, egal pentru toți, prin aplicarea acestui principiu democratic urmărindu-se realizarea unei reprezentări proporționale și echitabile în parlament, ceea ce ar fi asigurat teren de afirmare — după convingerea lor — a drepturilor firești. Revendicarea votului universal, de sorginte socialistă, a constituit o constantă a militantismului celor care nu mai acceptau să nu beneficieze de cîștigurile epocii moderne în ce privește libertățile individuale și drepturile politice. Presa de orientare conservatoare încerca să defăimeze spiritul justițiar al maselor, prezentîndu-l într-o lumină inadecvată și propagînd ideologia discriminării, a șovinismului, dovedindu-se astfel o ferventă adeptă a dominației unei națiuni asupra alteia, făcînd jocul politic al autorităților, imbrăcat uneori în forme rafinate, iar alteori izbucnînd în atacuri violente asupra celor mulți, cum s-a întîmplat la 24 aprilie 1904 în piața Aleșdului, cînd agresivitatea puterii opresoare s-a convertit într-o singeroasă represiune, cu consecințe de un zguduitor tragism.

Activizarea locuitorilor, antrenarea lor în bătălia pentru drepturi, a stat în atenția fruntașilor politici crișeni, preocupați de lărgirea bazei de masă a mișcării naționale, din considerentul că numai prin sprijinul energetic al țăranilor era posibilă victoria. De aceea, s-au accentuat contactele cu locuitorii satelor, apelîndu-se la despărțămintele Astrei, care organizau diferite manifestări cultural-naționale. Faptul cultural includea, în aceste condiții, și elementul politic, de atragere a locuitorilor în sfera confruntărilor politice.

Extrem de propice, sub acest raport, erau campaniile electorale, destul de frecvente. În primăvara anului 1906 s-a relansat propaganda electorală, marcată de unele momente notabile, care atestă o clarificare politică a alegătorilor, ei aflîndu-se la cea de-a două experiență de acest fel. Cu prilejul acțiunilor preconizate, se face tot mai evidentă ideea unirii politice a românilor de pretutindeni, ea fiind consemnată în presa orădeană și în corespondențele confidențiale ale autorităților. Agenții electorali ai candidaților naționali, care au fost stabiliți de conducerea centrală de la Sibiu, s-au pronunțat (în plasa Tinca) pentru deviza *Trăiască România*, subliniind realitatea că nu peste mult timp această străveche provincie românească se va uni cu patria-mamă⁴. Învățătorul Vasile Teuca, rostind un discurs la adunarea din Beliu, îndemna la întărirea solidarității naționale, condiție principală pentru unirea Transilvaniei (inclusiv a Crișanei) cu România. Actul său temerar i-a atras o promptă improcuare, al cărei rezultat a fost condamnarea la 8 luni închisoare și o amendă de 500 coroane⁵.

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem*, p. 402.

⁵ *Ibidem.*

Exprimarea în adunări publice, cu toate riscurile pe care le presupunea o asemenea inițiativă în acele vremi de restriște, a încrederii în destinul propriului popor, are echivalența unei mărturii concludente despre realitatea că exista o convergență a eforturilor spre împlinirea idealului național, care și-a urmat cursul firesc, inevitabil, în pofida oricăror amenințări și manevre politice.

În 17 martie 1906 a avut loc, sub președinția dr-ului I. Ciordaș, o consfătuire politică, alegându-se membrii unui comitet de acțiune, care să prezinte locuitorilor din plasele sud-bihorene programul candidaților români. Efectul propagandei acestuia este semnalat în presă, unde apar comentarii despre împrejurarea că în părțile respective „spiritele sunt extrem de agitate”⁶, intelectualii și sătenii purtind insigne din care se alcătua tricolorul românesc, iar pe unele case au fost arborate steaguri românești. Toate acestea alarmau nu numai partidele care propuneau contracandidați, ci și aparatul administrativ, care a procedat în maniera sa caracteristică, aducând în zona respectivă jandarmi și companii cu soldați. Obstrucția față de alegătorii români, tratarea cu brutalitate a candidaților acestora, erau practici electorale curente, întâlnite și în alte locuri. Prin constrângeri și teroare au fost intimidați și alegătorii din plasele Aleșd, Ceica și Tinca, care nu și-au putut exercita — în mod liber — dreptul la vot. Tensiunea din timpul alegerilor avea un profund ecou în conștiința locuitorilor, care erau decisi să înfrângă toate dificultățile create de guvernanții vremelnici și să trimită în parlament pe adevărații lor reprezentanți și apărători, deci să se folosească de acest avantaj al activismului politic.

Anul 1907 a fost marcat de impresionante manifestări politice ale intelectualilor și țăranilor români din Bihor, îndreptate mai ales împotriva legii contelui Apponyi, prin intermediul căreia era lovită autonomia școlilor confesionale ale popoarelor nemaghiare din Transilvania și Ungaria, tinzându-se la distrugerea caracterului lor național și la constrângerea învățătorilor să renunțe la activitatea culturală și de educație națională a locuitorilor, precum și la angajarea în bătăliile electorale. Școala, ca una din citadelele luptei pentru apărarea ființei proprii, era expusă presiunilor sistematice de deznaționalizare. Mișcarea de protest a cuprins întreaga populație românească din Monarhia austro-ungară, de la conducătorii școlilor și bisericii pînă la locuitorii satelor. Componente importante ale acestora au fost, incontestabil, și acțiunile desfășurate în multiple așezări bihorene, mărturii ale adoptării unei poziții identice față de situația dificilă creată de guvernanți. Fruntașii politici se întemeiau pe sprijinul larg al locuitorilor din orașe și sate, existînd o atitudine solidară în împrejurările dramatice pe care trebuiau să le înfrunte. Țărănimea bihoreană, ca și cea din Transilvania și Banat, devenise forța motrice a luptei antidualiste, ea revendicînd nu numai drepturi sociale, ci și naționale, aducînd o contribuție decisivă la eforturile de emancipare de sub dominația străină. Această coordonată a manifestărilor celei mai nu-

⁶ *Nagyvárad* *Napló*, 1906, nr. 98.

meritoare clase sociale se cuvine a fi remarcată, deoarece ea aparține tradițiilor progresiste ale poporului nostru. În această idee, a fost deosebit de semnificativă adunarea de protest organizată, la 24 martie 1907, în comuna Sinnicolaul Român, despre care s-au publicat reportaje și comentarii în periodice românești și maghiare. Corespondentul ziarului *Tribuna* anticipa relatarea despre modul de desfășurare a adunării cu aceste constatări realiste: „Cînd s-a dat alarma din partea organelor noastre politice, că în casa țării se pregătește acea *lex Apponytiana*, care strivește drepturile noastre garantate prin legile fundamentale ale țării, dar mai virtuos țintește acea lege la amortirea simțului adevărat românesc, la prefacerea școlilor noastre în tot atîtea fabrici de maghiarizare, iar dascălii, luminătorii poporului să fie prefăcuți în tot atîția agenți politici ai diferitelor guverne, atunci întregul popor românesc din Ungaria s-a simțit deobligat să-și arate indignarea față de acel guvern, care vrea să pună în vigoare astfel de legi și s-a simțit îndatorat să protesteze în modul cel mai energic”⁷. Apărători fermi ai cauzei naționale s-au dovedit a fi și locuitorii din Sinnicolau Român, Cefa, Roit, Berechiu și alte sate apropiate, care au participat la adunarea populară amintită, prezidată de țăranul Teodor Elenes. În cuvîntul său, dr. Demetriu Lascu a dezvoltat unele racile ale societății, atrăgînd atenția asupra „nenumăratelor nedreptăți” pe care este nevoit săteanul să le suporte. „Sărăcia silește pe români — sublinia, cu justificată revoltă oratorul — să-și părăsească țara și familia și să alerge peste mări și țări în America, ... ca să-și cîștige pîinea cea de toate zilele și să adune bani, pe care să-i trimită pentru susținerea celor de acasă și pentru plata dărilor grele, din cari se îngrașă chiar acei mișei, cari îi insultă. Exclamări pline de indignare au însoțit înflăcăratele cuvinte ale vorbitorului”⁸. Prezent la această manifestație politică, dr. T. Mihali, președintele Partidului Național Român s-a adresat, în cuvinte persuasive, țăranilor, vorbindu-le despre „lupta bărbătească pe care o poartă deputații noștri în parlament”, după care a „*explicat pe larg poporului punctele programului național*”, referindu-se îndeosebi la acele revendicări care îi interesau pe locuitorii satelor, cum era „darea progresivă, ... parcelarea domeniilor statului și ale corporațiilor pe seama plugarilor, ... votul universal, etc.”⁹. În final, a fost supusă aprobării o *moțiune de protestare* alcătuită din mai multe puncte. Reproducem pasajul incipient al acesteia, fiindcă atestă spiritul neconciliant al țăranilor, fiind formulată ideea organizării unei adunări naționale care să exprime voința întregii populații românești: „Luînd în considerare primejdia ce amenință școlile confesionale românești prin proiectul de lege al ministrului de culte ..., adunarea se adresează partidului național, precum și arhierilor români, să grăbească a conchiema o adunare a Națiunii române, la care să participe reprezentanții poporului român de prin toate ținutu-

⁷ *Tribuna*, 1907, nr. 61, p. 6.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

rile țării¹⁰. Era, fără îndoială, o propunere temerară, de certă filiație pașoptistă, dar totodată și evident anticipativă. Ea dezvăluie o clară orientare a locuitorilor din satele menționate, care întăreau cu energia lor mișcarea națională. De altfel, și celelalte puncte ale memoriului sînt de un pronunțat caracter social-politic: se exprima neîncredere în guvern, care este invitat să respecte obligațiile legale privitoare la naționalități; sînt revendicate votul universal, impozitul progresiv, parcelarea latifundiilor, libertatea întrunirilor și a reuniunilor; se protestează împotriva prigo- nirii organizațiilor profesionale; se pretinde „respectarea limbei române pe toate terenele” (îndeosebi în școala confesională) și se afirmă „încre- derea în conducerea” P.N.R.¹¹.

Această acțiune politică de amploare n-a fost singulară, ea așezîn- du-se într-o serie de adunări ale comunităților rurale, care au ilustrat capacitatea de autoapărare a organizatorilor și participanților. În aceeași lună martie, locuitorii din Săcădat, „ținînd seamă de întreprinderile mi- nistrului Apponyi, care prin proiectul de lege privitor la învățămîntul poporal țintește la nimicirea școlilor noastre confesionale, ... și-a ținut de înaltă și sfîntă datorință a-și ridica glasul său îndurerat contra acestui proiect. Precum din strămoși, ca sfîntă moștenire ni s-a hărăzit școala noastră în limbă strămoșească, vrem ca și pe mai departe la această limbă să se răsădească adevărurile luminoase în sufletele pruncilor noștri și suntem cu toată tăria sufletului contra oricărei întreprinderi de a pîn- gări și nimici acest așezămînt scump al nostru¹². Și țărani din Lunșoara au văzut în proiectul amintit „tendințe primejdioase”, fapt pentru care și-au făcut public protestul împotriva validării lui, declarîndu-și totodată solidaritatea cu autoritățile școlare și conducerea mișcării naționale¹³. Proteste cu conținut similar au formulat și locuitorii din Feneriș (în 27 martie 1907), Drăgoteni (28 martie) și Pocola¹⁴ (29 martie).

La începutul lunii aprilie s-a organizat în Giriș „o adunare în care să se discute asupra stării de lucruri politice¹⁵. În comună au venit dr. N. Zigre, dr. D. Lascu, dr. I. Buna, I. Russu-Șirianu, Sam. Ciceronescu, V. Babi, dr. Savu Marta, 13 studenți de la Academia de drept și munci- torul Petru Pop Tămaș. A luat parte satul întreg, precum și locuitorii din așezările apropiate (Sinnicolau Român, Roit, Berechiu, Cheresig, Nojo- rid, etc.). Președinte al adunării a fost ales fruntașul politic dr. N. Zigre, binecunoscut apărător al drepturilor naționale. Au susținut cuvîntări I. Russu-Șirianu, dr. D. Lascu și V. Babi, acesta din urmă explicînd țara- nilor „de ce noi românii toți trebuie să stăm alături, umăr la umăr, în- treaga greutate a vieții noastre naționale ... numai împreună, popor și cîrturari, vom putea-o ușura¹⁶. Adunarea și-a dat acordul pentru textul

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*; *Nagyvárad*, 1907, nr. 72, p. 2; Teodor Neș, *op. cit.*, p. 395.

¹² *Protestul românilor din Săcădat (Bihor)*, în *Tribuna*, 1907, nr. 59, p. 5.

¹³ *Protestarea românilor din Lunșoara (Bihor)*, în *loc cit.*

¹⁴ *Tribuna*, 1907, nr. 66, p. 4—5.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 70, p. 2—3.

¹⁶ *Ibidem*.

unei mișcări, de un cuprins identic cu al celei de la Sinnicolau Român. Ecoul acestor manifestări naționale s-a concretizat în extinderea inițiativei și în alte localități, cum au fost cele din 14 aprilie de la Chișirid¹⁷ și Beiuș. Pentru popularizarea adunării din Beiuș și-au adus contribuția Vioara Ciordaș și Hortensia Paguba, care s-au angajat în lupta politică, cutreierând satele din depresiune și „explicînd poporului situația grea și marea primejdie în care ne aflăm”¹⁸. De asemenea, pentru asigurarea reușitei depline a acestei acțiuni, conducătorii vieții culturale și politice din sudul Bihorului au lansat un „însuflețit apel”, în care se întilnesc comentarii edificatoare în legătură cu starea de spirit a organizatorilor. „Față de această încercare a știrbirei drepturilor noastre... — se subliniază în document — întreg poporul român din ... patrie și-a ridicat cuvîntul de protestare”¹⁹. Locuitorilor li se adresează acest îndemn mobilizator: „Credem a tîlmăci simțămintele și dorința voastră a tuturor, cînd (în)cercăm ocaziune pentru a vă putea ridica cuvîntul de protestare contra proiectului amintit și ... de a vă putea înșira în tabăra luptătorilor apărării naționale... Românii din toate părțile, asemenea și celelalte naționalități — slovacii, sîrbii și nemții — au ținut și țin adunări populare... Românii din împrejurimea Beiușului, cari duc lipse înzecit mai multe decît frații lor din alte părți și cari astfel au cea mai mare nevoie pentru apărarea puținelor drepturi, ei încă trebuie să-și cunoască datorința față de ei înșiși și să o îplinească aceea cu însuflețire, reprezentîndu-se cu mic cu mare la *adunarea poporală* de protestare contra proiectului de lege sus-amintit”²⁰. Apelul era semnat de zeci de intelectuali din Beiuș și satele depresiunii.

În duminica stabilită, piața orașului Beiuș prezenta aspectul unei mulțimi impresionante, pe podiumul ridicat aflîndu-se majoritatea fruntașilor naționali. Desfășurarea adunării a fost însă subminată de autorități, care — alarmate de dimensiunile și efectul acestei manifestări — s-au folosit de jandarmii aduși din alte părți ale Bihorului. S-a produs un puternic conflict între aceștia și cei 4000 de participanți, descris astfel de un martor ocular: „Strigătele de furie și vaietele umpleau văzduhul. Ofițerii de jandarmi comandau luarea la goană a românilor și cu baionetele înaintate, jandarmii urmau a izgoni pe români, pînă i-au scos afară din oraș, risipindu-i pe cîmp și spunînd că vor fi împușcați cei ce nu se vor duce acasă în satele de unde au venit. De fapt: jandarmii s-au și oprit și ridicaseră puștile să tragă și dacă n-au tras, cauza e numai că s-ar fi putut dovedi astfel de ucideri pe la spate”²¹. Mulți au fost bătuți cumplit, iar alții închiși în jandarmerie. Se repeta, la o scară mai redusă, experiența dramatică de la Aleșd, din aprilie 1904, cînd instrumentele puterii de stat au procedat cu o cruzime incomparabilă. Probabil că nu-

¹⁷ *Ibidem*, nr. 71, p. 4: *O nouă adunare în Bihor*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 72, p. 7.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Vărsarea de sînge de la Beiuș*, în *Tribuna*, 1907, nr. 76, p. 1; nr. 78, p. 3. O întinsă relatare în *Tribuna*, 1907, nr. 78, p. 6.

mai frica de opinia publică a redus „zelul“ jandarmilor, care totuși au împrăștiat adunarea, fapt ce a produs justificata indignare a locuitorilor. Se anunța că va fi convocată o altă adunare, fiind pretinse măsuri care să asigure aplicarea drepturilor firești. A fost trimisă o telegramă la ministrul de interne, desigur în care erau relatate întâmplările de la Beiuș, criticându-se vehement atitudinea organelor represive. S-a luat hotărârea de a fi informat clubul național, pentru ca să se adreseze cuvenita interpelare guvernului, această sarcină revenindu-i deputatului dr. Ștefan Cicio-Pop.

Mișcarea națională luase în Bihor un avânt fără precedent, atrăgând minia reprezentanților claselor dominante, care au intervenit și în alte moduri pentru a „opri în loc deșteptarea conștiinței naționale“ a populației, trecându-se la persecuții și șicane administrative, efectuându-se percheziții la diferite școli, ca, spre pildă, la cele din Berechiu și Sinnicolau Român, ai căror învățători se dovediseră activi susținători ai cauzei naționale. Erau căutate „cărți agitatorice“ (termen incert, care putea fi folosit în cazul multor cărți și chiar manuale școlare românești) și se încerca intimidarea învățătorilor prin amenințări deschise. „Toate mașinațiunile guvernului — nota un cunoscător al realităților locale — sunt însă zadarnice, în Bihor s-au ivit zorile...“²² (subl. ns.). Învățătorii din districtul Orășii au organizat o conferință, cu care prilej și-au exprimat protestul „în modul cel mai energic contra proiectului de lege... referitor la școlile confesionale, în care... se suprime libertatea personală“. Totodată, aderă la „concluziile aduse de ancheta învățătorilor ținută“ la Sibiu²³. De consemnat și protestele locuitorilor din Forău, Sînmartinul de Beiuș, Oșorhei și Vășad²⁴.

Proiectul de lege școlară la care ne-am referit a fost combătut și de alte comunități rurale și instituții cultural-naționale bihorene. Un puternic suflu patriotic i-a animat pe locuitorii din majoritatea așezărilor, evident mai cu seamă în adunările populare de protest, al căror număr sporește considerabil. Confruntate cu o asemenea realitate, autoritățile — în pornirea lor de a reduce la tăcere reacția antidualistă a populației românești — au recurs la metode și mai perfide, încercând să stăvilească desfășurarea unor manifestări politice anunțate prin intermediul presei și să liniștească spiritele agitate. Au inventat uneori pretexte, care să le permită luarea unor măsuri corespunzătoare stării de asediu. La Oradea au fost mobilizate forțe militare, pentru a fi deplasate în cercul Beiușului, pe motivul „că s-au răsculat țărani“²⁵. Scopul acestei manevre era de a exercita presiuni asupra locuitorilor, care — aflați într-o situație dificilă — ar renunța la continuarea acțiunilor protestatare.

Interesant de remarcat este faptul că apar în alte sate bihorene ma-

²² *Represalii în Bihor*, în loc. cit., nr. 74, p. 5.

²³ *Tribuna*, 1907, nr. 76, p. 3—4. O conferință similară a avut loc la Beiuș în 25 aprilie (*Ibidem*, nr. 89, p. 6).

²⁴ *Ibidem*, nr. 75, p. 7 și nr. 77, p. 5; nr. 81, p. 6

²⁵ *Ibidem*, nr. 82, p. 7.

nifestări cu caracter politic ale țăranilor, care își dovedesc astfel adevăratele intenții la lupta împotriva asupririi naționale. Este preconizată organizarea unei adunări populare în Lunșoara. Pentru a o zădărnici, reprezentanții puterii aduc în localitate o „droaie de jandarmi“, justificându-se cu împrejurarea că „s-a svonit că lunșorenii se răscoală, și ei au venit să înăbușe răscoala“. Conform acestei logici deficitare, „împărații au primit ordin să facă închiziție. Au stat o zi și o noapte pe capul lunșorenilor, zi și noapte curgeau înfricările, și luarea la protocol“²⁶. N-au reușit decât să incite spiritele, să înverșuneze mai mult locuitorii, supuși în mod nejustificat acestui tratament de mină forte. Acte similare, neîndoielnic forțate, au mai fost comise de jandarmi. La 28 aprilie a avut loc în Săcădat o adunare de protest, la care au luat parte dr. Aurel Lazăr, Dr. Coriolan Pop, V. Babi și Alexandru Muntean. Au fost prezenți și 12 jandarmi, care n-au intervenit datorită președintelui adunării, dr. Aurel Lazăr, care avea o mare autoritate politică. Ca și cu ocazia celorlalte adunări, participanții la adunarea de la Săcădat — veniți din aproape întreg cercul Aleșdului — au hotărât să se adreseze membrilor români ai casei magnatilor, „ca să reieie firul luptei începute de către iubiții noștri deputați... și să talmăcească acolo în auzul întregii lumi protestul poporului român, ce-l ridică contra tendinței acestui proiect... de-a suprima sborul și avântul cultural al dulcei noastre limbe românești moștenită și păstrată cu multă sfințenie din vechi strămoși“²⁷. În cazul că proiectul de lege va fi acceptat și de casa magnatilor, se cere convocarea unei adunări „a tuturor românilor“ din Monarhia bicefală, care să acționeze pentru „apărarea autonomiei“ școlii și a drepturilor naționale. Pentru a doua oară se propune, cu prilejul acestor forme ale luptei politice a țăranimii bihorene, organizarea unei mari adunări naționale, care să ia decizii importante, în numele întregii populații românești de dincoace de Carpați.

Adunări populare s-au mai desfășurat la Tășad (în 12 mai), Homorog și Sititelec (în 22 septembrie²⁸), fiind îndreptate împotriva aceleiași legi reacționare, care a declanșat o mișcare de apărare a drepturilor naționale. Activizarea maselor de țărani bihoreni este salutăată, ca un element de progres, într-un material din ziarul *Tribuna*, în care se afirma următoarele: „ne bucurăm nespuse de mult, că în timpul din urmă Bihorul se mișcă și dă atâtea semne de viață. Nu este alt comitat românesc în care să se fi ținut atâtea adunări populare de protestare și în care să se fi protestat mai multe corporațiuni bisericești în contra proiectului școlar, decât în comitatul Bihorului“²⁹. Toate acestea pot fi considerate ca forme active de manifestare a conștiinței naționale a locuitorilor acestuia.

Mișcările de la începutul veacului al XX-lea ale țăranimii bihorene atestă integrarea ei în sfera acțiunilor politice militante, menite a salv-

²⁶ *Ibidem*, nr. 84, p. 2—3.

²⁷ *Ibidem*, nr. 90, p. 4—5.

²⁸ *Ibidem*, nr. 93, p. 2—3; nr. 199, p. 3; Ioan Pușcas, *Din lupta politică a românilor bihoreni în anii 1900—1914*, în *Lucrări științifice*, Oradea, 1969, seria B, p. 254.

²⁹ *Ibidem*, nr. 94, p. 1.

garda interesele generale ale populației românești, a spori capacitatea ei de luptă pentru libertate și unitate națională. Prin manifestările pe care le-am reactualizat, ca și prin altele care n-au reținut atenția noastră, țărănimea bihoreană s-a dovedit un dinamic factor al luptei politice, aspect complementar al rolului progresist pe care ea l-a avut în viața socială.

VIOREL FAUR

AUS DEM KAMPF DER ORADEA-ER BEVÖLKERUNG FÜR NATIONALE
FREIHEITEN IN DEN ERSTEN JAHREN DES XX. JHS.

(Zusammenfassung)

Der Verfasser führt die wesentlichsten Aspekte aus dem Kampf der rumänischen Bevölkerung aus Oradea für nationale Rechte in den Jahren 1848—1914) vor. Es wird besonders die Etappe der Organisierung der politischen Bewegung aus den Jahren 1865—1871 hervorgehoben, in welcher vor allem der Unabhängigkeitskrieg Rumäniens (1877—1878) unterstützt wurde. Später beteiligten sich viele nationale Vorkämpfer aus Oradea an den politischen Aktionen, welche zwischen den Jahren 1881—1914 unternommen wurden.